

Fekete J. József

A PLETYKA ÖNFENNTARTÓ KOMMUNIKÁCIÓS TEREPE

– *Milbacher Róbert: Szűz Mária jegyese*¹ –

Az irodalomtól már régtől fogva nem várjuk el az emelkedettséget, nem igényeljük a műben beszélő fennkölt szólamát, annál inkább elfogadjuk a köznyelv területhódítását. Sőt, az alpári beszéd, a trágárság is kiterjesztette igényét az irodalmi szereplésre. Ami, valljuk be, nem új keletű jelenség, csak egy kicsit megfélekedtünk róla. A közelmúltban olvastam Milbacher Róbert *Szűz Mária jegyese* című, Margó-díjas novellafüzérét. Röviddel rá került kezembe a szerző drámai szövege, *Ágnes asszony (Arany-átiratok 1.)* a *Székelgyűlés* kulturális folyóirat 2017. márciusi számában. A novellafüzér a falusi pletykálgatás földolgozása által teremt történeteket, míg a drámai szöveg a jelenetek révén térben is elhelyezi a pletyka terjedésének útvonalait, miközben sarkalatosan megfogalmazza a közösség által idegennek, vagyis nem elfogadottnak tekintett magatartásformákat, létpozíciókat, mindazt, amit a többség taszítónak, elítélhetőként, a normalitás ellentétéként él meg. Ma ezeket a különbözőségeket az *in-out* oppozícióval értelmezhetjük legkönnyebben, ám a szakterminológia a gender-kutatások, a posztkoloniális elméletek vértetéiben az oda nem illő, és az oda illő dualitásában szemlél, amit pontosan az „otthon-lévő-test”, illetve az oda-nem-illő-test” elnevezéssel illeti, ami terminológiailag a személy számára biztonságos övezetet különbözteti meg a biztonságra veszélyes övezettől, ez utóbbi pedig nem egy esetben az előítéletekben gyökerező feltételezés. Bakos Petra egyik elemző tanulmányában például kifejti, hogy a fejlett nyugati társadalomban is tudni való, „hol egy nő helye”. És nem csupán szexista előítéletből, hanem miként írja, „az otthon-lévő-test bármely helyzetben előhúzhat egy kellően iszonytató idegenképet, amellyel megigazolhatja saját agresszív viszonyulását.” Amit az *én* határainak megvonása indukál a *nem-én* határaival szemben.

---

1 Budapest, 2016, Magvető.

Milbacher kötetében mindenütt szól a pletyka, a postai kézbesítő által terjesztett, majd a kocsmában az újramondás során a kollektív emlékezetbe üledő szóbeszéd. A történetek folytonos ismétlése, közösségi földolgozása a legsúlyosabb traumákat amortizálja, kezdve a csecsemőelcsinálástól, a pártemberek tivornyája láttán meghasonlott és magát fölkötő cigánybőgősön keresztül a németiség deportálásának kollektív tragédiájáig. A pletyka teszi elviselhetővé a legrémségesebb dolgok elfogadását.

Az elbeszélésekben hétköznapi a kocsmá, ünnepnap a templom, közte semmi egyéb, csak a pletyka meg a vita. A periférián élő emberek közt nincsen tényleges kommunikáció, csak ugratják egymást, érveik és szókincsük sincs a párbeszédhez, ezért vastagon trágárkodnak. Ami Milbacher jóvoltából jól is áll nekik. Az elbeszélő ugyanis ügyesen elkerüli a műparaszti beszédet, válogatott káromkodásai önálló nyelvként működnek, hiszen a káromkodás a szereplők szabadságának megnyilvánulási terepe.

Milbacher teremtett nyelvi világa a Mihail Bahtyinnek a népi nevetéskultúrára, a groteszk realizmusra vonatkoztatott fogalmai által határolható be – vagyis egyáltalán nem újdonság az irodalomban, csak egy ideig nem kapott helyet, nyilvánosságot benne –, így a keretet és a tartalmat az orosz esztéta által leírt familiáris és vásári beszéd, a káromkodás, az alpáriság, a trágárság, az obszcenitás, az esküdözés, a hetvenkedés, a jópofáskodás adja. A történetek szereplői egymás közötti kommunikációjuk során mintha valami állandó karnevál közepén élnének, amikor minden normalitás a visszájára fordítható és minden megengedett, noha ennek ellenére néhány figura mégis retorzióval szembesül. A kocsmá és a falu embere, cigány, paraszt nem rendelkezik eleve saját kisebbség-képpel, ám a tanácsházas, pártbizottságos Kádárkorszak előbb-utóbb szembesíti kisebbségi, az adott helyhez „nem illő” mivoltával.

Az Arany-balladát modern történetté gyúró drámai szövegben a pletyka egyeduralgó a történet alakításában, ami során sokkal erősebb, kiemelt hangsúlyt nyernek az idegen jelenségként megélt és elbeszéltek. Mint ahogyan azt a dráma műfaji hőfoka, intenzitása megköveteli.

A közelmúltba helyezett elbeszélés a pletyka révén bontakozik ki. „Én csak annyit mondok, amennyit beszélnek. [...] Én csak annyit

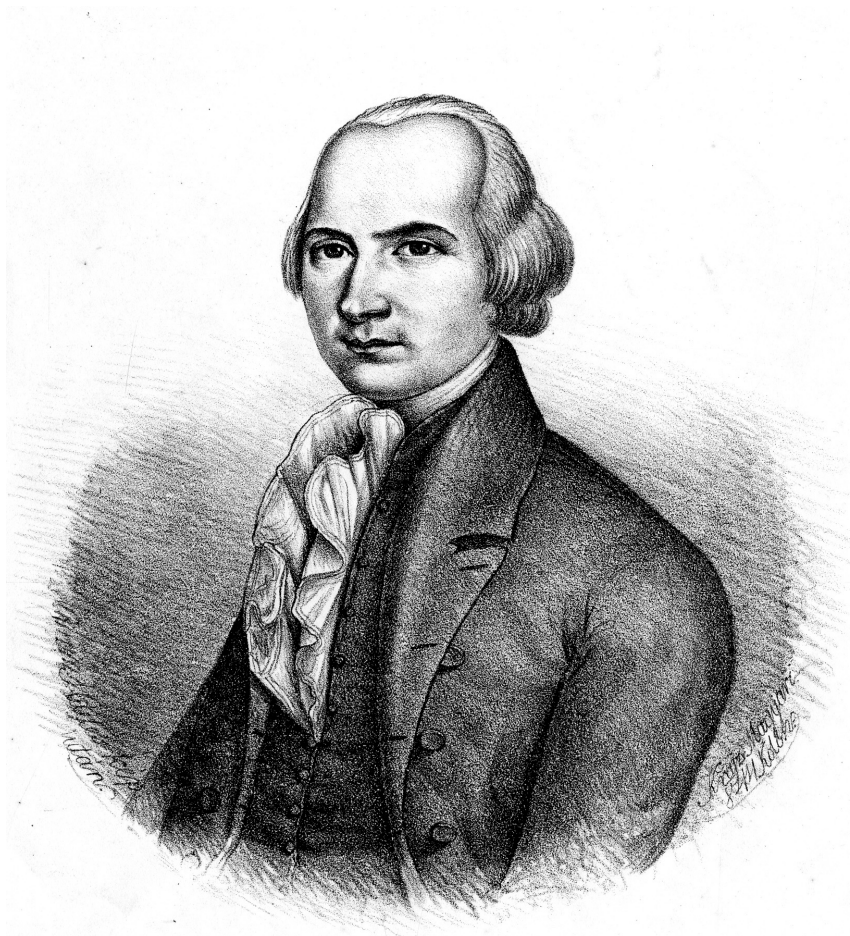
mondok, semmi többet. Csak hall az ember ezt is, meg azt is” – vezetí föl a történetet valaki a kocsmában. Egy rejtélyes gyilkosság vádjának árnya egy szép, de idegen nőre vetül: „Ja, ráadásra főleg egy ilyen kis kurva miatt. Mert az volt az az asszony, akárki akármit is mond. Meg hogy nem is volt idevalósi, az is hozzátartozik. Amelyik már elhagyja az urát, az meg mi lenne, ha nem kurva.” Hiszen a falu életében eleve gyanús, aki nem közülük való, és vitatható erkölcsű, mondatja a szereplővel a beidegződött szexizmus. Az áldozattal szemben a falusi elvárások szintjén a macsó magatartás a helyénvaló, ami egy másik formája a szexizmusnak: „Nehogy már azt mondják az ő fiára, hogy buzi, vagy ilyesmi, mert még nem is iszik. [...] Most, hogy mondod, igazad van. Emlékszek, még nem is nagyon cigerettázott, mint más rendes ember, csak ha az apja is látta. Csak akkor.” Máshol: „...nem volt azért a Ferike valami igen szemre való férfi. Még buzinak se volt valami jó, na, úgy akarom mondani...” A drámában fölvonultatott pletykákban jelentős szerep jut a rasszizmusnak is, aminek természetes kommunikációs közege a szeméremsértő ocsmánykodás, hiszen megvetendő jelenségről folyik a familiáris beszéd, ahol az obszcenitás fölér az erkölcsi ítélettel, ami nem egyéb a mély frusztráltságnál, amit Julia Kristeva az abjekció fogalmával jelöl, és a megvetés, a félelem és az undor érzelmeinek sajátos, „bensőséges” formájaként jellemez: „Nem is értem, mit is esznek a cigány picsán annyira, hogy egymásnak esnek. Nekem nem kéne cigány pina, annak azért más szaga van, mint a magyarnak, akárki akármit is mond. Hiába mossa meg, akkor is. A cigányszagot nem lehet lemosni.” A beszélgetőtárs igyekszik józanul és logikusan visszavágni, elutasítani a pletykában fölvetett sztereotípiát: „Honnan tudod, hogy más szaga van. Ha sose volt dolgod vele? Ha sose volt benne az orrod. Mi? Meg különben se volt cigány a Feri felesége. Miért, ha valakinek már sötétebb a haja, akkor az mindjárt cigány, vagy hogyan van az?” Az *oda-nem-illő test* teóriájának kicsúcsosodása, vagy akár közös nevezője az idegengyűlölet, a falu életének nyilvános terein, itt a kocsmában, boltban, utcán folyó beszélgetések, pletykázkodások során elhangzó nyílt, xenofób megnyilvánulások: „Mindig is mondtam, Margitkám, nem lesz annak jó vége, hogy ennyi idegen költözik ide a faluba.” Hiszen az idegen behatol a közösség langymeleg szokásvilágába, és ki tudja, milyen szubverzív szándékkal igyekszik elfogadtatni idegenségét, majd elfogadása után milyen galádságot

követ el. Ha meg ez nem történne, miről lehetne beszélni a kocsmában, az utcán, a hivatalban?

Amíg a dráma jeleneteiben szereplők névtelenek, a pletykát annak terjesztőjének megnevezése hivatott hitelesíteni, egyben jelezve az elzárkózást az információ szerzőiségétől – a pletykálkodó mindig másodkézből adja tovább híreit, jelelvén, ő mástól hallotta, így inkább arra vessenek követ, ne rá, hiszen ő mindössze közvetítő: „Azt hallottam, a boltos Zsuzsi mondta...” „A Julika nénitől hallottam, a Molnár Feri szomszédjától.” „Azt mondta a Laci a kertészkertről.” „Kovács Ancsika mesélte, hogy az ő sógornője, aki ápolónő, bent dolgozik a kórházban, és ott látta azt a nőt.”

Noha a falu élete a pletykában csapódik le, az vezeti a kommunikációt és egyben a szórakozást is, mégis félnek, hogy a pletykálkodók maguk is szóbeszéd tárgyává váljanak: „Nem mondom én senkinek semmit. Főleg annak a nagyságának nem, a rosseb se akarja, hogy a szájára vegye az ember gyereket. Akkora egy pofája van neki, hogy ha az valakit megpletykál, nem lesz annak nyugta többet sehol a világon, de még a faluban se.”

Milbacher történetében a szereplőkhöz nem igen jut el, mi történik a világban, ők egymástól tájékozódnak, belterjes társadalmi kommunikációjuk a világ határait a falura szűkíti le, ahol mindenki mindenkit ismer, egymáson köszörüli a nyelvét, amíg új préda nem kerül közéjük. Egy ismeretlen, egy idegen, akiről sok mindent lehet sejteni, föltételezni, hiszen eleve nem oda tartozó, pusztán jelenlétével zavarja az „otthonosak” gondolatait. De miért is ilyen hangsúlyos Milbacher drámájában az oda-nem-illő test problematikája, az idegen, a buzi, a cigány, a bűnöző alakja. Mert ez az oda-nem-illőség tartja életben a pletykát, az egyedüli közösségi kommunikációt, a saját biztonsági zónájukat védők közegében a pletyka önfenntartó narratíva.

Professor

II. SZILÁGYI FERENCZ.

Születik 1762^é oct. 4^{ik} 7 1828^é dec. 4^{ik}.